

ОСОБИСТІСНО-ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД У ФОРМУВАННІ КУЛЬТУРИ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ЛІНГВІСТА В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ ОСВІТИ

У статті розглядається застосування особистісно-діяльнісного підходу в освітньому процесі, орієнтованому на формування культури логічного мислення майбутніх лінгвістів в умовах інформатизації суспільства передбачає реорганізацію педагогічної діяльності викладачів. Доведено, що використання таких технологій, як: "кейс-стаді", "мозковий штурм" та ін., сприяє розвитку розумових здібностей студентів, формує їхнє логічне мислення.

Стрімкий технічний прогрес, удосконалення системи інформаційного забезпечення освіти призводить до перетворення соціальних відносин у найближчому майбутньому. Сутність цих відносин складає ініціативна освітня діяльність суб'єкта вивчення в глобальній інформаційній системі, адже навчально-виховний процес являє собою спеціально організовану діяльність майбутнього лінгвіста, спрямовану на засвоєння знань та соціального досвіду попередніх поколінь, на розвиток здатності до міжкультурної взаємодії. Викладач як джерело інформації продовжує лідувати на інформаційному полі освіти, але поступово зміцнюються й позиції студентів, що, завдяки чітко організованій діяльності викладача, навчаються взаємодіяти з різними джерелами інформації, логічно оперувати ними під час вивчення іноземних мов. Використання новітніх технологій спрямоване на процес інтелектуального, творчого, морального розвитку студента. Адже соціокультурною нормою діяльності сучасних спеціалістів з іноземних мов є інтеграція трьох інтелектуальних функцій – мислення, комунікація й діяльність.

Розвиток сучасних технологій в освіті, використання комп'ютерів, електронних навчальних матеріалів, сучасних методик навчання потребує від майбутніх вчителів іноземних мов критичності, раціональності мислення, вміння мобільно аналізувати та синтезувати, узагальнювати отриману інформацію, тобто мати високий рівень культури логічного мислення, яка для нас є складним особистісним новоутворенням, що вміщує в собі високу розумову активність, здатність глибоко усвідомлювати логіку засвоюваного матеріалу, причиново-наслідкові зв'язки вивчених явищ, операції критичного мислення, логічні прийоми і методи наукового мислення, вміння абстрагувати, узагальнювати, робити висновки. Основою механізму формування логічної культури є складні зв'язки між пізнавальними прагненнями та діяльністю, між інтелектуальним та емоційно-вольовим у структурі змісту цього багатогранного особистісного утворення.

Одним з напрямків підвищення ефективності освітнього процесу, орієнтованого на формування культури логічного мислення майбутнього лінгвіста ми вважаємо особистісно-орієнтований підхід.

Тому предметом нашого дослідження ми вважаємо процес формування культури логічного мислення в умовах особистісно-діяльнісного підходу, а метою – розкриття базисних понять особистісно-діяльнісної концепції в аспекті формування означеного новоутворення. Біля витоків діяльнісної концепції навчання стояли: П. Гальперин, І. Ільясов та інші. Особистісно-діяльнісний підхід у навчанні мовам і його стратегія сформувалися на базі психологічних, психолого-педагогічних положень Л. Виготського, С. Рубінштейна, Д. Ельконіна, Н. Талізної, А. Маркової та багатьох інших дослідників. За своєю сутністю діяльнісна методика співвідноситься з діяльнісним підходом, в основі якого лежить ідея про активність суб'єкта, що пізнає, про навчання як активну свідому творчу діяльність.

У зв'язку з тим, що категорія діяльності є однією з основних, у контексті якої студент виступає як суб'єкт навчальної діяльності, процес формування культури логічного мислення (на матеріалі дисциплін гуманітарного циклу) як навчальна діяльність, а об'єктом навчання виступає логічне мислення та мовна діяльність, необхідно звернути увагу на більш докладному викладі основних положень загальної теорії діяльності.

У діалектико-матеріалістичному розумінні діяльності насамперед затверджується її предметний, людський характер, єдність предметного і почуттєвого в діяльності. Діяльність – це форма активної цілеспрямованої взаємодії людини з навколишнім світом, що відповідає потребі, яка викликала цю взаємодію та виконується визначеною людиною – чи суб'єктом, сукупністю суб'єктів, чи визначеною людською спільнотою.

Особистісно-діяльнісний підхід у даний час включається в загальний контекст діяльнісного підходу. Як відзначається авторами концепції, діяльнісний підхід орієнтує не тільки на засвоєння знань, але і на способи цього засвоєння, на зразки і способи мислення і діяльності, на розвиток пізнавальних сил і творчого потенціалу студента.

Цей підхід протистоїть формам догматичної передачі готової інформації, монологічності й безособовості словесного викладання, пасивності навчання студентів, нарешті, марності знань, умінь і навичок, що не реалізуються в діяльності. У той же час, усвідомлення необхідності такого підходу було наслідком такої ситуації в освіті, у якій визначалися такі негативні тенденції, як розрив теоретичних знань і практичних можливостей їхнього використання, переривчастість освіти та ін.

Подолання цих тенденцій вимагало нового підходу – і насамперед переходу від школи пам'яті до школи мислення, до активної творчої діяльності викладача та студента. Особистісно-діяльнісний підхід до формування культури логічного мислення під час вивчення гуманітарних дисциплін був підготовлений також усім розвитком педагогічної, лінгвістичної і психологічної наук. У психології основи особистісно-діяльнісного підходу були закладені роботами Л. Виготського, А. Леонтьєва, С. Рубінштейна. У них особистість виступає як

суб'єкт діяльності, вона формується в діяльності й у спілкуванні з іншими людьми і сама визначає характер і особливості протікання цих процесів.

Розглядаючи особистісно-діяльнісний підхід у єдності всіх його компонентів, треба визначити поняття першого компоненту, особистісного. Він означає, "... що всі психічні процеси, властивості і стани розглядаються як властиві конкретній людині, що вони похідні, залежать від індивідуального і суспільного буття людини й визначаються його закономірностями" [4: 26]. При цьому у психологічному вигляді особистості виділяються різні сфери чи галузі рис, які характеризують різні аспекти особистості, але при всьому своєму розмаїтті, розходженні і суперечливості, основні властивості особистості все ж взаємодіють між собою у конкретній діяльності людини і є взаємопроникливими.

Згідно особистісно-діяльнісному підходу, у центрі навчання знаходиться студент, його мотиви, його неповторний психологічний склад, що знайшло відображення у нашому дослідженні у якості мотиваційного компоненту формування культури логічного мислення. Викладач у контексті цього підходу визначає навчальну мету заняття й організує, виявляє і коректує весь навчальний процес, виходячи з індивідуальності студента, рівня його знань і умінь. Відповідно, мета завдання при реалізації особистісно-діяльнісного підходу формується з позиції кожного конкретного студента чи групи, "мовної групи".

Наприклад, мета заняття в комп'ютерному класі може бути визначена викладачем так: "сьогодні кожен з вас навчиться задавати питання, працювати зі схемою критичного опитування", т. ін. Якби це було традиційне загальне формулювання тоді воно виглядало так: "сьогодні ми будемо вивчати питання, тренуватися в умінні ставити питання", "сьогодні ми будемо працювати над питальною формою речення". Іншими словами, кожен студент наприкінці заняття, побудованого на основі особистісно-діяльнісного підходу, має мати змогу відповісти собі на питання, які знання, уміння та навички він опанував під час виконання творчих завдань. Під час вивчення іноземних мов в умовах особистісно-орієнтованого підходу можна використовувати "кейс-стаді", тобто навчання ведеться в імітованих ситуаціях. Особливістю цієї технології є те, що на різних етапах присутні:

- дискусія, що формує навички з риторики, уміння аргументувати власні думки;
- "мозковий штурм", що спонукає аналізувати та синтезувати отриману інформацію;
- "стаття до газети", що змушує у скороченому вигляді зробити узагальнення щодо проведеної "кейс-стаді" та надати висновок-оцінку.

Всі наведені вище компоненти технології входять до складу культури логічного мислення майбутніх лінгвістів та знайдуть своє відображення у їхній подальшій професійній діяльності. Крім того, завдяки "кейс-стаді" студенти отримують стійку позитивну мотивацію щодо навчальної діяльності завдяки емоційному та пізнавальному задоволенню під час кожного з етапів гри. Внаслідок вміло проведеної дискусії студенти відкривають для себе не тільки нові знання, удосконалюють комунікативні уміння, вони відкривають для себе вміння рефлексивного слухання. Майбутні лінгвісти отримують та засвоюють велику кількість інформації з прикладів конкретної професійної дійсності, що сприяє: оволодінню ними знаннями та вміннями взаємодії з іншими; формуванню мотиваційної сфери особистості майбутнього вчителя іноземної мови; розвитку педагогічних здібностей та необхідних рис особистості; виявленню творчих здібностей; умінню оперативно реагувати на певні ситуації, керувати ними, передбачати перебіг подальших подій; сприяє формуванню позитивного ставлення щодо особистісно-орієнтованого підходу в освіті та у подальшій професійній діяльності..

Необхідність вирішення нестандартних наукових і технологічних завдань робить особливо актуальними такі якості, як оперативність і евристичність мислення, воля, уява, самостійність і сміливість рішень, цілеспрямованість, ініціативність. Ці якості не з'являються у структурі особистості самостійно, їх слід цілеспрямовано формувати, тому виникає необхідність у забезпеченні такої побудови навчально-виховного процесу, що припускало б постійну потребу в застосуванні названих вище якостей, давало б студентам можливість розвивати культуру логічного мислення. Протягом нашого дослідження було визначено, що процесу формування означеного новоутворення (на матеріалі гуманітарних дисциплін) поки що не надається відповідного значення, незважаючи на вражаючі можливості літературних, мовних спецкурсів.

Організація процесу формування культури логічного мислення на основі особистісно-діяльнісного підходу означає, що всі методичні рішення викладача, наприклад організація навчального матеріалу, використання електронних носіїв інформації, тих чи інших прийомів, способів, вправ і т. і. повинні відбиватись крізь призму особистості студента, – його потреб, мотивів, здібностей, активності, інтелекту та інших індивідуально-психологічних особливостей.

Цей підхід здійснюється як через зміст та форму (тобто завдання) самих учбово-мовних завдань, так і через відповідний характер спілкування викладача з групою, позитивну мотивацію щодо навчального процесу. С.Л. Рубінштейн підкреслював особливу важливість моменту прийняття завдання, в основі чого повинна лежати відповідна мотивація, у іншому випадку завдання і, відповідно, його рішення, не сприймається.

Ставлення до цього завдання, до мети й обставин дії, у силу яких це завдання не тільки розуміється, але й приймається, складає внутрішній зміст дії. Адресовані студенту питання, зауваження в умовах особистісно-діяльнісного підходу стимулюють особистісну, інтелектуальну, мовну активність, підтримують і направляють його діяльність. Тим самим здійснюється не тільки облік індивідуальних психологічних особливостей, але й формування подальшого розвитку студента, його пізнавальних процесів.

Такими є основні прояви особистісного компонента особистісно-діяльнісного підходу, але зробити особистісний аспект "єдиним – це передування закриттю шляху до розкриття всіх і насамперед самих загальних закономірностей психічної діяльності" [4: 248] і тим більше, діяльнісної поведінки людини в цілому. Істотною

характеристикою діяльності є її мотивованість, при розгляді якої звертає на себе увагу початковий момент діяльності.

Як було відзначено вище, передумовою якоїсь діяльності є та чи інша потреба. Сама по собі потреба, однак, не може визначати конкретну спрямованість діяльності. Потреба одержує свою визначеність тільки в предметі діяльності: вона повинна знайти себе в ній. Оскільки потреба знаходить у предметі визначеність, даний предмет стає мотивом діяльності, тим, що спонукає її.

При цьому, якщо потреба, наприклад, пізнавальна, "знаходить" себе в такому предметі, як, наприклад, зміст книги, тоді ця потреба, яка знайшла себе в предметі, стає внутрішнім мотивом діяльності. Внутрішній мотив входить у саму структуру діяльності. Тут важливо співвіднести це визначення з розумінням мотиву діяльності С.Л. Рубінштейном. "Усяка дія виходить з мотиву, тобто переживання, що спонукає до дії, чогось значущого, що надає дії зміст для індивіда" [4: 188].

Поряд із внутрішніми, діяльність спонукається і зовнішніми, широкими соціальними чи вузько особистісними мотивами. Наприклад, мотиви престижності навчання у ВНЗ, мотиви власного соціального росту і т. і. є зовнішніми стосовно самої навчальної діяльності студента. При цьому вони можуть бути не тільки "знаними, що розуміються", але і "реально діючими". Однак, будучи сильними побудниками суспільного поведіння в цілому, ці зовнішні мотиви самі по собі не забезпечують включення студента в навчальну діяльність, спрямовану на засвоєння навчального матеріалу.

Вони не визначають прийняття студентом завдання. У цей процес повинні бути включені внутрішні, пізнавальні мотиви. Зовнішні мотиви, що розуміються, за певних умов стають "діючими", підкреслює А.Н. Леонтьєв. Студент готує завдання у силу того, що знає: це – вимога ВНЗ (точніше, прийнятої ним соціальної ролі студента). Але от він кілька разів переробляє завдання, пише акуратніше, коментуючи це – "хочу, нарешті, одержати відмінно". Нарешті, настає момент, коли він говорить, що переробляє роботу тому, що знайшов більш цікаве вирішення. Вважаємо, що це перемога високого справжнього, внутрішнього, спрямованого на процес, реально діючого пізнавального мотиву.

Отже, діяльність завжди предметна і мотивована. І якщо предмет діяльності це те, на що спрямована діяльність, то визначення мотиву – це відповідь на питання, заради чого виконується ця діяльність. Визначальною характеристикою для людської діяльності є цілеспрямованість. Мета діяльності, точніше дії, що входять у неї, є її інтегруючим і спрямовуючим початком. Психологічно, згідно А.Н. Леонтьєву, мета зв'язана з предметом діяльності тому, що "свідомість змісту дії і відбувається у формі відображення його предмета як свідомої мети.

Тепер зв'язок предмета дії (його мети) і того, що спонукає діяльність (її мотиву) уперше відкривається суб'єкту" [2: 231]. Ціль діяльності зв'язана і з її мотивами. Цей зв'язок виникає в діяльності людини як відношення її мотиву до мети. Однак, перш ніж розглядати це відношення, визначимо ще одну характеристику діяльності – її усвідомленість. Усвідомленість може відноситися до суб'єкта діяльності (усвідомлення себе, рефлексія) чи до змісту, процесу діяльності. Так, "...кожен акт індивідуального пізнання припускає самосвідомість, тобто – неявне знання суб'єкта про себе самого" [5: 259].

Можна спробувати перетворити це неявне знання в явне, тобто перевести самосвідомість у рефлексію, яка виступає у якості наступного компоненту формування культури логічного мислення. У цьому випадку суб'єкт аналізує власні переживання, спостерігає потік свого психічного життя, намагається з'ясувати характер свого "я" і т.д. ... кожен акт рефлексії – це акт осмислення, розуміння". Приведене трактування усвідомленості діяльності є надзвичайно значимим для аналізу навчальної діяльності студента. У діяльності виділяють її зовнішню структуру, чи будівлю, де дія виступає як одиниця діяльності. Дія як морфологічна одиниця діяльності може ставати самостійною діяльністю і, навпаки, перетворюватися в операцію. Дія – це такий процес, мотив якого не збігається з його предметом, а лежить у тій діяльності, у яку воно включено [3: 52]. У той же час, дія може стати свідомою операцією. Усяка свідомо операція формується як дія.

Визначення вихідних положень теорії діяльності дозволяє ще раз відзначити, що в рамках особистісно-діяльнісного підходу процес навчання трактується як навчальна діяльність. Студент-особистість виступає в рамках такого підходу як активно діючий цілеспрямований суб'єкт. Відповідно, у самій загальній формі особистісно-діяльнісний підхід до навчання з позиції студента означає інтерпретацію цього процесу як його цілеспрямованої навчальної діяльності в загальному контексті життєдіяльності – спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння змісту навчання для розвитку творчого потенціалу особистості, тим паче, що завдяки зростаючому рівню сучасних засобів інформаційних технологій розкриваються нові перспективи навчання й виховання.

Особистісно-діяльнісний підхід означає перегляд наших звичних уявлень: процесу навчання переважно як повідомлення знань, формування умінь, навичок; розповсюдження схеми спілкування, взаємодії викладача та студентів як суб'єктно-об'єктних відносин; об'єкта навчання. Повинна мати місце схема суб'єктно-суб'єктної, рівноpartnerської навчальної співпраці викладача й студентів.

Згідно особистісно-діяльнісного підходу, викладач – це людина, яка викликає справжній інтерес до предмета спілкування, до себе як до інформативний партнера для студента. Він має бути цікавим співрозмовником, змістовною особистістю; а студенти – єдиним взаємодіючим, сукупний суб'єктом, організація якого також входить до завдання викладача – партнера спілкування. Організація викладачем навчального співробітництва зі студентами повинна реалізуватися переважно за допомогою його організуючої, позитивно стимулюючої і підкріплювальної функціями (і діями). Інформаційно-контролюючі функції викладача повинні усе більше поступатися місцем власне координаційним. Дуже важливим питанням є

формування не тільки пізнавальної потреби студентів у спілкуванні з викладачем, але і власне навчальної потреби у формуванні культури логічного мислення.

Можна зробити висновок, що особистісно-діяльнісний підхід під час формування культури логічного мислення майбутнього спеціаліста означає, що насамперед у цьому процесі ставиться і зважується основна задача нашого суспільства – формування всебічно розвиненої людини, гармонічної, моральної, соціально активної особистості через активізацію її внутрішніх резервів. У той же час "особистісний" компонент цього підходу означає, що все навчання повинне будуватися з урахуванням особистісних можливостей і особливостей студентів, що має стати темою наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика Пресс, 1999. – 536 с.
2. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.
3. Маркова А.К. Учитель: мастерство и вдохновение. – М.: Просвещение, 1986. – 182 с.
4. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. – Т 1. – М.: Педагогика, 1989. – 488 с.
5. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – С. 73.

Матеріал надійшов до редакції 24.12. 2007 р.

Халабузарь О.А. Личностно-деятельностный подход в формировании культуры логического мышления лингвиста в условиях информатизации образования.

В статье рассматривается использование личностно-деятельностного подхода в образовательном процессе, ориентированном на формирование культуры логического мышления будущих лингвистов в условиях информатизации общества предусматривает реорганизацию педагогической деятельности преподавателей иностранных языков. Доказано, что использование таких технологий, как: "кейс-стади", "мозговой штурм" способствует развитию умственных способностей студентов, формирует их логическое мышление.

Khalabuzar O.A. Personal-Activity Approach in the Formation of the Linguist's Culture of Logical Thinking in the Conditions of the Education Informatization.

The article deals with the using of the personal-activity approach in the educational process (which is oriented on the formation of the culture of the logical thinking of students) in the conditions of the informatization of our society means the reorganization of the pedagogical activity of the foreign languages teachers. It is proved that using of such technologies, as "case-study", "brainstorm", helps to develop the abilities of students, and forms their logical thinking.